

SUOMALAISTA HIIHTOURHEILUA SUOMALAISESSA KAUNOKIRJALLISUUDESSA

Kansallisurheilumme hiihto on kilpailumuotoisenakin jo reilusti yli satavuotisella taipaleellaan tuottanut koko joukon asiaa käsittelevää kirjallisuutta. Tämän voi tarkistaa helposti raahustamalla vaikkapa Lahden kaupunginkirjastoon tai ottamalla yhteyden kyseiseen laitokseen tietoverkon välityksellä, aivan kuten tässä tapauksessa. Pikahaku asiasanalla ”hiihto” tuo nimittäin tiedonjanoisen eteen 157 nimekkeen pituisen listan. On hiihdon käsikirjaa, hiihdon historiaa, suurten hiihtäjäsankariemme elämäkertoja, Lahden MM-kisakirjoja jne. Jokaiselle hiihdon ystävälle löytyy varmasti jotain pureksittavaa ja vähänkin laajempi tutustuminen tarjontaan antanee kattavan kuvan tämän talviurheilulajin koukeroista, jos lukeminen vain kiinnostaa. Harvemmin mieleen kuitenkin juolahtaa, että hiihtoa on käsitelty myös kaunokirjallisuudessa, myös mielenkiintoisesti. Yleinen asiasanahaku ei tietysti tällaisten teosten äärelle johda, muttei sitä tee vastaava kaunokirjallisuuden hakukaan. Tuloksena on vain yksi teos, sekin ulkomaalainen. Kaunokirjallisia hiihtoiheisia suomalaisteoksia on kuitenkin tehty, vaikkei kyseessä mikään kaunokirjailijoiden lempiaihe olekaan. Sato ei ole kovin runsas, mutta sittenkin sen hedelmistä riittää kirjoitettavaa ainakin yhden artikkelin verran, asiantuntijoille varmasti enemmänkin. Tässä tapauksessa kyse on kuitenkin lähinnä kartoituksesta, jonkinlaisesta tutustumisesta hiihtoa käsittelevään kaunokirjallisuuteen. Tarkoituksena on siis joidenkin mielenkiintoisten, teoksissa käsiteltyjen hiihtoiheiden esiin nostaminen, ei mikään tiukkaa etukäteen asetettua kysymyksenasettelua seuraava tutkielma, kattavasta löydösten taustoituksesta nyt puhumattakaan. Jos jonkinlaisen punaisen langan artikkelista haluaa löytää, se on kietoutunut lähinnä teosten hiihtohistoriallisesti merkittävän ajankuvauksen ja siihen liittyvien, todellisuudessa esiintyneiden yksityiskohtien ympärille. Näissä yhteyksissä on siellä täällä mainittu myös joitakin yksittäisiä hiihtohistoriallisia faktoja. Lähtökohdista täytyy mainita vielä seuraavat. Kyse on vain suomalaisesta hiihdosta ja suomalaisesta kaunokirjallisuudesta. Kartoitus on kohdistunut pelkästään (kilpa)hiihtoiheiseen kertomakirjallisuuteen. Tällaisistakin teoksista mukaan on otettu vain ne, joissa hiihto muodostaa yhden teoksen pääteemoista. Tarkastelun ulkopuolelle jää siis paitsi lyriikka myös sellaiset novellit ja romaanit, joissa hiihtoa käsitellään vain ohi mennessä, kerran tai kaksi. Rajaus on tietysti jossain määrin mielivaltaisen. Tarkastelun ulkopuolelle saattaa myös jäädä joitain rajauksen sisälle kuuluvia teoksia. Niitä ei kuitenkaan liene montaa. Joka tapauksessa artikkeli puolustanee paikkaansa tällaisenaikin, sillä aiempaa kyseiseen aihepiiriin kohdistuvaa kartoitusta ei ole vielä tehty. Joten ei muuta kuin asiaan.

HIIHTOKILPAILU

Kun Juudas Puustisen kirjoittama, ensimmäinen hiihtoiheinen urheiluromaanimme Hiihtokilpailu ilmestyi vuonna 1917, ensimmäisistä virallisista hiihtokilpailuistamme oli kulunut jo melkein neljä vuosikymmentä. Näiden vuosikymmenten aikana hiihto oli saavuttanut jo kansallisurheilun aseman ja useista mestarihiihtäjistämme oli leivottu myyttisiä sankareita. Ilmestymisajankohta oli kuitenkin mielenkiintoinen erityisesti siitä syystä, että tuolloin suomalainen kilpahiihto oli juuri alkanut siirtymisen tasamailta – järvien ja jokien jäiltä sekä peltoaukeamilta – murtomaille. Ensimmäinen todellinen murtomaakilpailuhan järjestettiin vuonna 1916 Puijolla ja sitä seurasi suhteellisen nopea kilpahiihdon painopisteen siirtyminen tasamailta murtomaille jo 1920-luvun alkuun mennessä. Tästäkin huolimatta - tai ehkä juuri sen takia - Puustisen katse kohdistui menneiden vuosien hiihtokulttuuriin ja tasamaahiihdon aikakauteen. Onneksi näin, sillä Hiihtokilpailu on ilmeisen osuva ja realistinen ajankuvaus niistä hiihtohistoriamme hetkistä, jolloin sukset olivat pitkiä eikä pitovoiteita tarvittu. Hiihtokilpailun päähenkilöitä on oikeastaan kaksi, maisteri Teräs ja Heikki Kanerva. Maisteri Teräs on Pihkasalmen maalaiskaupunkiin äidinkielen ja voimistelun opettajanvirkaa hoitamaan saapunut nuorimies, joka ajankulukseen pyrkii herättämään pihkasalmelaisten hiihtoharrastuksen. Pian perustetaankin Pihkasalmen hiihtoseura ja päätetään pitää ”koko maata käsittävät” hiihtokilpailut. Kanervan Heikki on puolestaan Pihkasalmen lähipitäjässä sijaitsevaan Hepomäen sukulaistaloon pääkaupungista saapunut työtön räätäli. Ujostelemattomana, kilpahiihtoa kerran pari kokeilleena maailmanmiehenä Heikki päättää osallistua Pihkasalmen koko maata käsittäviin ja houkuttelee mukaansa kahden serkkupoikansa lisäksi myös setänsä. Niinpä Hiihtokilpailun juoni rakentuu nimenmukaisesti Pihkasalmen koko maata käsittävien ympärille pitäen sisällään paitsi Teräksen johtamat kilpailujärjestelyt ja Hepomäen miesten valmistautumisen/valmentautumisen myös itse kilpailutapahtuman nimenhuudosta palkintojenjakoon. Kilpailut onnistuvatkin lopulta hyvin molempien päähenkilöiden ja heidän taustajoukkojensa kannalta. Kyseessä on kaikin puolin riemukas tapahtuma ja se välittyy Puustisen humoristisin kynänvedoin myös lukijalle. Ajankuvan kannalta huomion voi Hiihtokilpailujen osalta kiinnittää useaan asiaan. Silmiin pistää mm. kilpailujen järjestelyt, jotka ovat selvästi kaupungin parempiosaisten käsissä. Mukaan mahtuu opettajia,

kaupunginviskaali, upseeri ja puolenkymmentä Pihkasalmen kaunotartakin, jotka vannovat ”ei ennen lepäävänsä, kuin tarvittavat varat olivat kerätyt”. Ollaanhan kuitenkin kansallisurheilun asialla, kuten asianomaiset tietävät, isänmaan ja sen kansan tähden.

Pihkasalmen koko maata käsittävät pitävät sisällään kolme kilpailuosiota. Varsinainen hiihto tapahtuu läheisellä Pihkajärven jäällä. Matka on 30 kilometriä ja se suoritetaan kahden 15 kilometrin lenkinä niin, että yleisö lähtöpaikalla näkee kilpailijat lähdön ja maaliintulon lisäksi vain kerran. Mäenlaskukilpailu suoritetaan puolestaan sylen korkuisesta hyppyristä ja se on tarkoitettu pikkupojille. Kolme hyppyä per lurjus ja palkinnon saajat ovat selvillä. Hyppöjen mittoja ei oteta, pääasia että pystyssä pysyy ja tyyli on hieno. Näiden lisäksi tärkeän kilpailuosion muodostaa suksinäyttely, jossa suksien ohella on näytteillä ainakin kurpposia.

Pikkupoikien mäenlaskukilpailussa palkintona on housunkannattimia ja tuppipuukkoja, mutta muuten Pihkasalmen koko maata käsittävät ovat vanhan tasamaaperinteen mukaiset rahakilpailut. Eikä kyse olekaan mistään aivan pienistä summista. ”Johan niillä vaikka hevosia ostelee”, todetaan Hepomäessä, kun kilpailuilmoitusta lehdestä luetaan. Ja rahakashan siitä Hepomäen miesten kisamatkasta muodostuu, varsinkin kun Heikki myy kurpposensa ja setä-Moosees ensipalkinnon saaneet suksensa, joiden hintaa menestys on luonnollisesti vielä nostanut alkuperäisestä.

Mielenkiintoisena piirteenä Hiihtokilpailussa on myös siinä esiintyvät hiihtovälineet ja -varusteet. Yksi koko maata käsittävien ja varsinkin suksinäyttelyn johtomotiiveistahan on nimenomaan parempien hiihtovälineiden kehittäminen. Lukuunottamatta joitakin ”kajaanilaisia päreitä”, eivät pihkasalmelaiset sukset nimittäin eroa maisterin Teräksen mukaan kovinkaan paljoa kohtalaisen pitkistä riihihaloista. Hepomäessä moisia muinaisjäännöksiä kutsutaan puolestaan Heikin toimesta ”kapustoiksi” ja ”leveiksi laudoiksi”. Vaihtoehtoinen malli löytyykin Heikin pääkaupungista mukanaan tuomista haapavetisistä, joita ainakin Hepomäessä ihmetellään: ”(...) - niin ne olivat kumman malliset, hirveän pitkät ja kapeat uilottimet sekä keskeltä ketkat kämyrät.” Yhtä kaikki, niitä mukailten veistellään Hepomäessä kotityönä sukset, joilla pärjätään sitten koko maata käsittävissä niin ladulla kuin suksinäyttelyssäkin.

Sama epämääräisyys koskee muitakin hiihtovarusteita. Pihkasalmessa käytetään sauvoina luudanvarsia ja uuninluutima-seipäitä, ja kuten maisteri Teräs ilkkurisesti päättelee, kai säästäväisyyssyistä kukin hiihtäjä vain yhtä kerrallaan. Kun Pihkasalmen ja Hepomäen tienoilla on hiihtoasusteina totuttu käyttämään tavallisia arkivaatteita, ihmetystä ja ihastusta aiheuttaa myös joidenkin uroiden hiihtopuvut. Kirjan kontekstissa uutta on niin ikään Heikin itse valmistamat voiteet, joilla suksen pohjat saadaan sileäksi kuin peililasi. Heikin valmennuksessa huomio kiinnittyy myös hiihtotyyliin. Serkkupoikien ”hakitus” vaihtuu ”pohjalaisten vitikelin hiihtoon” ja

”eteläsuomalaiseen kahden käden soutuun”, mitä ne sitten lienevätkin.

Pihkasalmen puuhamies maisteri Teräs on kotoisin Pohjanmaalta ja perinyt esi-isiltään aimo annoksen sitkeää sisua, sen osoittaa erityisesti hänen uuttera uurastuksensa uuden kotikaupunkinsa hiihtourheilunharrastuksen herättämiseksi. Aasinsillanomaisesti mielenkiintoiseksi historialliseksi piirteeksi Hiihtokilpailussa voidaan nostaa myös pohjalaisten myyttinen maine. Kun kyse on sananmukaisesti koko maata käsittävistä, pohjalaisia hiihtäjiä saapuu tietysti myös Pihkasalmelle. Hurjimpien huhujen mukaan jopa useita hevoskuormia. Huhupuheita liikkuu niin ikään pohjalaisten tavattoman pitkistä ja kapeista suksista sekä pohjalaisten ruumiinrakenteesta. ”Muutamat kertoivat niiden olevan neljän kyynärän pituisia ja tavattoman väkeviä, toiset taas vakuuttivat aivan oman näkönsä perusteella niiden olevan vain kaksikyynäräisen räätäli Kuneliuksen mittaisia, mutta kaksi kertaa niin paksuja kuin lahtari Pekki, joka oli Pihkasalmen turpein mies.” Huhupuheet ovat tietysti huhupuheita, mutta aina niissä on jotain peräinkin. Hiihtokilpailussa ainakin sen verran, että voiton vie ylivoimaiseen tyyliin itse Ritola, Juho ilmeisesti.

VOITTAJAN LATU VIE OLYMPIALAIISIIN

Yksi Suomen hiihdon legendaarisimmista tähtihetkestä – jollei peräti legendaarisin – koettiin 1936 Garmisch-Partenkirchenissa, kun Kalle Jalkanen toi Suomen ensimmäisenä maaliin olympialaisten viestihiihdossa. Ankkuriosuudelle lähdetessä toisena olleen Suomen ero Norjaan oli ollut 1.20 ja suomalaisten peliä oli pidetty täysin menetettynä. Mutta tosinpa kävi. Jalkanen repi uskomattomalla tavalla kiinni norjalaisen etumatkan ja toi Suomen voittoon kuuden sekunnin marginaalilla, vaikka ehtikin menettää jo kerran hankkimansa johtopaikan viimeistä edeltävässä laskussa tekohampaiden pudottua ladun varteen.

Tämä Jalkasen urotyö toimii yhtenä huippukohtana myös vuonna 1944 julkaistussa Oskarin Utelan hiihtoromaanissa Voittajan latu vie olympialaisiin, sillä voittajan latu vie nimenomaan Garmisch-Partenkirchenin olympialaisiin. Kyseessä ei kuitenkaan ole Kalle Jalkasen tarina, vaikka olympiaviestin kuvaus Utelan teoksessa muistuttaakin lähes yksityiskohtaisesti vuoden 1936 olympiaviestin dokumentaarisia selostuksia. Silti Voittajan latu vie olympialaisiin on perisuomalainen sankarikertomus, jollaisia esiintyy runsaasti varsinkin sotia edeltävässä urheilua käsittelevässä romaanikirjallisuudessamme. Voittajana on tällä kertaa päähenkilö Riku Hakala, joka sisukkaalla ja määrätietoisella työllä nousee vaatimattomista ja karuista maalaisoloista hiihtolatujuen mestariksi. Siinä samalla asiat hoituvat mallikelpoisesti myös siviilielämän puolella ja niin arkielämä ja hiihtoura muodostavat harmonisen kokonaisuuden. Tämä koskee itse sankaritekojakin, joita Riku ehtii suorittaa aina hengenpelastusta ja elvytystä myöten

myös latujen ulkopuolella, joskin eittämättä ladulta saadulla päättäväisyydellä, rohkeudella ja fyysisellä suorituskyvyllä.

Kilpahiidon kannalta Rikun tarina on suhteellisen uskottava, ainakin ajankohtaansa nähden. Tappio ensimmäisessä hiihtokilpailuissa herättää Rikussa harjoittelunnon, joka yhdessä miehistävän asepalveluksen kanssa alkaa kantaa hedelmää neljä vuotta myöhemmin, jolloin päähenkilömme tekee paluun kilpaladuille. Comeback-talven saldona on pitäjänmestaruus, piirinmestaruus ja SM-pronssia, luonnollisesti tässä järjestyksessä. Seuraavana talvena onkin sitten vuorossa olympialaiset, joihin Riku selviää karsintakilpailujen voitollaan ja joista kotiin tuomisina on kaksi olympiakultaa. Siis toisin kuin oli laita Kalle Jalkasen tai kenenkään muunkaan suomalaisen hiihtäjän vuoden 1936 olympialaisissa. Viestin olympiakullasta huolimattahan Garmischin 1936 olympialaiset olivat suuri pettymys suomalaiselle hiihdolle, varsinkin 50 kilometriä, jonka Riku kirjassa kuitenkin voittaa.

Voittajan latu vie olympialaisiin esittelee myös suomalaisen hiihtäjän menestysreseptin, jota myyttiseksikin voisi kutsua. Se sisältää oikeassa suhteessa luonnonhelmassa tapahtuvaa lenkkeilyä ja hiihtelyä, rehellistä fyysistä työntekoa, hierojaämmän käsittelyä ja saunomista. Eikä kesäharjoitteluakaan enää tule laiminlyödä, vaan ”sulana aikana se pohjakunto on saatava”, toteaa Riku itsekin. Paikka paikoin voi tekstistä löytää jopa suoranaisia harjoitteluohjeita. Ainakin tukkityön autuutta hehkutetaan, eikä tietenkään syyttä. Siinä kun ” (...) herui käsivarsiin voimaa, selkään solui pettämätöntä kestävyyttä. Ja hengitys tottui tasaiseksi kaikenlaisissa asennoissa ja ankarimmissakin ponnisteluissa”. Tukkiyö kuuluu viralliseen harjoitusohjelmaan myös Vuokatissa järjestettävällä olympiaehdokkaiden valmennusleirillä, jolle Riku tietysti muiden mitalitoivojen kanssa osallistuu. Kyseinen leirihän toteutettiin todellisuudessakin, vaikka sen ajoitus olikin hieman eri kuin Uutelan teoksessa. Ajoituksen kannalta täsmällisempi on sen sijaan Vuokatissa järjestetty olympiaehdokkaiden karsintakilpailu, joka todellisuuden tapahtumana on huomioitu myös Uutelan teoksen sivuilla.

Voittajan ladussa huomio kiinnittyy helposti sen läpikotaiseen kilpailuhenkisyyteen, joka ei siis rajoitu pelkästään hiihtoladuille. Tukkisavotassa miehestä otetaan mittaa ”postihiihdon” ohella myös tukinteossa ja saunomisessa. Sama koskee muutakin työntekoa, esimerkiksi rukiinpuintia. Jos kilpatoveria ei ole, voi aina asettaa itselleen tavoitteita kovien urakoiden muodossa. Ja tietysti muiden kanssa yhdessä vietetty vapaa-aika on otollinen kaikenlaiselle kisailulle poukkulautahupailusta painotteluihin. Myös rakkauden kentillä tapahtuva kilpailu tarjoaa oman mielenkiintoisen piirteensä. Juuri hiihtoansioillaan Riku lyö nimittäin rikkaan kilpakosijansa ja voittaa itselleen kotipitäjänsä kauniin tytön sydämen. Aivan

samoin on aikoinaan tehnyt Rikun tuleva appiukkokin vaimoaan valloittaessaan. Siis ulos sukset survaiskaa!

Voittajan latu vie olympialaisiin kuvaa enemmän tai vähemmän uskottavasti vuoden 1936 olympialaisten kokemista täällä koto-Suomessa. Garmisch-Partenkirchenistähän lähetettiin suoria lähetystiä myös suomalaisiin radiovastaanottimiin ja juuri viestihiihto oli ehdottomasti vuoden 1936 kisojen mielenkiintoisin lähetys. Ja viestihiihtoa on kuunneltu myös Rikun kotikylässä, vaikka Uutelan teoksen kuvaus kohdistuukin näiltä osin 50 km:n tarjoamaan penkkiurheilukokemukseen. Yhtä kaikki, kilpailun suoman jännityksen ohella siinä ilmenee sitä perinteistä isänmaallisuutta, joka Rikunkin uskomattomiin suorituksiinsa siivittää. Ja taitaapa joukkoon osua aavistus tervettä nurkkapatriottisuuttakin.

Maininnan arvoista Uutelan teoksessa on myös se arvonanto ja ihailu, jota Riku hiihtomestarina ja olympiavoittajana saa osakseen. Jotain arvostuksesta kertoo jo se, että pitäjän yhteisillä juhannusjuhilla kokon syyttäminen kuuluu nimenomaan paikkakunnan hallitsevalle hiihtomestarille. Tämän kunniatehtävän Riku saakin hoitaakseen jo piirinmestaruuden ja SM-pronssin jälkeen, mutta vielä suurempi kunnianosoitus on vuorossa seuraavana talvena menestyksekkäiden olympialaisten jälkeen. Tällöin kotikylän merkkimiehelle kootaan kyläläisten toimesta oikein kolehti uuden hevosen ostoa varten ja järjestetäänpä juhlava vastaanottotilaisuuskin, jossa kotiseura lahjoittaa sankarilleen radion. Rikun kannalta vähäpätöinen ei ole sekään seikka, että olympiavoittojen myötä siunaus Rikun rakkaudelle tulee viimein myös morsiamen äidiltä, joka siihen saakka on pitänyt tiukasti kiinni Rikun rikkaasta kilpakosijasta.

ALPPEJA VALLOITAMASSA

Selvää todellisuuspohjaa on niin ikään Yrjö Vasaman vuonna 1948 julkaistussa hiihtoromaanissa Alpejeja valloittamassa. Tällä kertaa jutun juuri löytyy St Moritzin olympialaisten yhteydessä järjestetystä sotilaspartiohiihdosta, joka ei kuulunut viralliseen kisaohjelmaan, mutta josta ikään kuin näytöslajinakin muodostui yksi olympialaisen hiihdon tuonvuotisista huippukohdista - ainakin suomalaisten osalta. Sotilaspartiohiihdon toinen sija oli nimittäin ylivoimaisesti paras saavutus suomalaisen hiihdon kannalta muuten epäonnistuneissa vuoden 1928 talviolympialaisissa. Huomiota kannattaa kiinnittää myös Vasaman teoksen julkaisuvuoteen 1948, jolloin St Moritz toimi taas talviolympialaisten isäntänä. Aiheen valinnassa ei varmastikaan ollut kysymys pelkästä sattumasta.

Vasaman teoksen juoni on kovin yksinkertainen. Se koostuu kuusihenken suomalaispartion (joista kaksi on varamiehiä) matkanteosta St Moritziin, perillä tapahtuvasta viikonmittaisesta harjoitusjaksosta ja tietenkin itse kilpailusta, jota seuraa vielä lyhyt kuvaus kilpailujen jälkeisestä lomailusta Alppien rinteillä sekä

palkintojenjakotilaisuudesta. Koko tarina muistuttanee pääpiirteiltään todellisia vuoden 1928 tapahtumia, vaikka yksityiskohdissa paikoin heittoja onkin. Suurin poikkeama lienee kilpailujen lopputulos. Vasaman kirjassa Suomen partio vie niukasti voiton toiseksi tulleesta Norjasta, vaikka todellisuudessa Norja otti kultaa ja Suomi vasta hopeaa eron ollessa niinkin selvä kuin 3.40. Toisaalta yhtäläisyyksiä löytyy sellaisistakin pienistä yksityiskohdista kuin suomalaispartion mukana olleesta gramfonista, joka todellisuuden ohella on löytänyt tiensä myös Vasaman teokseen.

Hiihdon historian kannalta mielenkiintoisin piirre Alppien valloittamisessa on nimenomaan kilpailuolosuhteet, jotka Keski-Euroopassa poikkesivat tuohon aikaan huomattavasti kotimaisista olosuhteista. Huimat alppiradat ja korkeuserot, ohut vuoristoilma, nopeat säänvaihtelut ja voiteluvaikkeudet aiheuttivat helposti ongelmia. Niinpä Vasaman teoksessa - aivan kuten tapahtui todellisuudessaakin - suomalaispartio saapuu kisapaikalle jo viikkoa ennen varsinaisia kilpailuja. Vaikka Puijolla ja Selällä onkin suomalaisittain vaativissa olosuhteissa treenattu, Alpit ovat vaikeusasteeltaan jotain aivan muuta. Eikä Alpeja suotta suomalaispartion puolesta kunnioiteta, sillä itse kilpailussa äkillinen myrsky yllättää urhomme radan vaikeimmassa laskussa ja on jo maksaa kilpailun voiton aiheuttaessaan kaatumisia ja yhden loukkaantumisenkin. Todellisuudessa näin kävikin, sillä kyseinen myrsky oli niin paikallinen ja hetkellinen, että se koitui vain suomalaispartion kohtaloksi, myöhemmin lähteneiden norjalaisten selviytyessä tästä seitsemän kilometrin matkalla 1100 metriä laskevasta syöksystä sananmukaisesti hyvän sään aikaan.

Alpeja valloittamassa sisältää myös pari muuta mielenkiintoista piirrettä, vaikkeivät ne ehkä sinällään olleet pelkästään hiihtourheilullemme ja hiihtäjillemme tyypillisiä, vaan koskivat yhtä hyvin muitakin kansainvälisen tason urheilijoitamme ja heidän ulkomaankilpailumatkojaan. Aikana jolloin televisiosta ei vielä tiedetty lienee jo pelkkä ulkomaankilpailumatkan suoma mahdollisuus uusien ja ihmeellisten paikkojen ja ihmisten näkemiseen ollut suuri kokemus sinänsä. Tämän voi hyvin havaita vaikkapa vielä 1950-luvun Suomen Hiihtoliiton virallisesta vuosikirjasta Hiihtäjistä ja sen kilpailumatkaraporteista, joissa itse matkustuskokemuksiin kiinnitetään todella suurta huomiota. Ei siis ole ihme, että myös Vasaman teoksessa suomalaispartion silmä kiintyy milloin Tukholman kuninkaanlinnaan, milloin Tanskan rannikon valkoisina hohtaviin liitukalliorantoihin ja milloin taas Berliinin suurkaupunkimaiseen humuun tai Saksan, Itävallan ja Sveitsin yhteisenä rajamerkinä olevaan Boden-järveen ja sen kirkkaan siniseen aavaan. Tietysti kaiken kruununa on St Moritzin kiehtova alppikylä ja sen ympärillä auringossa kylpevät Alppien huiput, joiden rinteillä härmäläinen sotapoikakin tuntee olevansa kuin paratiisissa: ”Siellä oli vain rauha, ylväät alpit, hohtava valkeus ja siniset varjot. Kaikki pieni ja

pikkumainen oli kuin pois pyyhkäisty, se oli täysin vierasta siellä, missä Luojan taivas tuntui olevan niin lähellä, kaikkialla, joka paikassa (...).”

Tietysti Alppien valloittukseen kuuluu aimo annos isänmaallisia virityksiä. Alkutahtia lyövät Välskärin tarinat ja hakkapeliitat, joita muistellaan jo menomatalla junan syöksyessä halki saksanmaan kohti Sveitsiä. Heidän perintöään on myös se ”suomalainen sisu ja uljas usko, samanlainen voitontahto ja uskollisuus kunnian ja omantunnon vaatimuksille”, joita partiomme edustaa. Paikan päällä kerrotaan tietysti uteliaille kilpakumppaneille kotimaastamme, josta monet eivät ole vielä kuulleet juuri mitään, mutta jonka nimi tulee hiihdon jälkeen olemaan kaikkien huulilla. Isänmaan asialla siis ollaan ja luonnollisesti ihanin hetki on se, kun palkintojenjakotilaisuudessa ilmoille kajahtaa Maamme-laulu. Ja ehditänpä jossain välissä huutaa se kannustushuutokin, joka kuultiin samanlaisena myös todellisuudessa vuoden 1928 talviolympialaisissa: ”Hei, hei, hei, Suomi, Suomi, Suomi.”

MEIDÄN KYLÄN MÄKISEURA

Useimmat nyt tarkastelun alla olevista hiihtoihteisista kaunokirjallisista teoksista on varmasti tarkoitettu lähinnä nuorten – tai jopa aivan lasten - lukemiseksi ja innostamiseksi. Näin on laita ainakin Esko Honkasen vuonna 1951 julkaistussa teoksessa Meidän kylän mäki-seura, jonka alaotsikonakin seisoo: Kertomus urheilijapojille. Silti, vaikka kyse onkin kovin lapsenmielisestä tarinasta, Meidän kylän mäki-seurasta löytyy ajankuvauksen ja hiihdon kannalta mielenkiintoista materiaalia. Todellisuuteen Honkasen luomaa tarinaa sitoo myös sellaiset hiihdollemme tunnetut erisnimet kuin Salpaussekä, Pekka Tiilikainen, jompikumpi Vannisen hiihtäjäveljeksistä sekä Heikki Hasu, jolle on suotu Meidän kylän mäki-seurassa oikein aktiivinenkin rooli.

Meidän kylän mäki-seurassa miljöönä toimii suomalainen 1940- ja 1950-lukujen taitteen maaseutu ja Korpikylän kirkonkylä. Päähenkilönä häärii puolestaan kolmasluokkalainen Matti Metsä, jonka ympärille juonen ohella punoutuu myös teoksen hiihtoaines. Juoni on tietysti pieniä kiehtova ja esimerkillinen. Matti, joka kaikessa hiljaisuudessa ja aivan omin päin on aloittanut ahkeran hiihtoharrastuksen, saa toiminnallaan ja urotyöllään innostumaan myös muita paikkakunnan vekarointa hiihtourheilusta ja lopulta vastaanhangoittelevat vanhemmatkin. Toiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä paitsi uupumatonta suihkimista suksilla, myös oman hyppyrimäen rakentamista ja oman mäki-seuran perustamista. Urotyönä esiintyy puolestaan paikkakunnalle eksyneen rikollisen taltuttaminen ja paikallisen kauppiaan rahojen pelastaminen, hiihtämälläpä tietenkin. Niinpä Matin suuri kiitos seisoo lopussa paikkakunnan virallisen urheiluseuran, Korpikylän Mattien, perustamisen ja kaikki kyläläiset läpäisevän hiihto- ja urheiluinnotuksen muodossa.

Ajankuvan kannalta mielenkiintoinen piirre on juuri muiden hyväksynnän voittaminen. Matin hiihtoharrastushan aiheuttaa aluksi ikätovereiden keskuudessa ihmetystä ja joidenkin aikuisten keskuudessa suoranaista pahennustakin. Ikätovereiden vakuuttamiseksi riittää tietysti näiden omatoiminen hiihdon ja mäenlaskun kokeilu, vaikka viimeisenä silauksena toimiikin vasta mäkituomarin roolin leikkiminen naapuripitäjän kilpailuissa. Vähän väkevämpää näyttöä tarvitaan sen sijaan aikuisväestön vakuuttamiseen. Syy on selvä, sillä ainakin joidenkin vanhempien mielestä moinen touhu on pelkkää ajan ja voimien joutavaa haaskausta. Eikä kyse todellakaan ole pelkästään Honkasen teoksen yhdestä piirteestä, vaan jossain määrin todellisesta piirteestä tuon ajan suomalaisessa maalaisyhteisössä ylipäätänsä. Kerrotaanhan Eero Mäntyrannankin vielä 1960-luvulla – ja jo olympiavoittajana – törmänneen joihinkin samanlaisiin ennakkoluuloihin tehdessään harjoituslenkkejä omilla kotikonnuillaan.

Honkasen teoksesta kannattaa nostaa esiin myös joitain hiihtokilpailujen järjestämiseen liittyviä huomioita. Naapuripitäjän kilpailuista esiin pilkottaa varsinkin toiminnan spontaanisuus, kun naisten hiihdon viedessä rutkasti aikaa yleisön viihdytykseksi päätetään aivan ex tempore järjestää ylimääräinen poikien mäenlaskukilpailu. Jopa palkinnot järjestyvät ja vieläpä kaikille, kun yleisön joukosta löytyy halukkaita karamellipussien lahjoittajia. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös yhdistetyn kilpailuosioiden suoritusjärjestys. Tuohon aikaanhan yhdistetyssä hiihdettiin ennen mäenlaskua, aivan kuten Honkasen teoksessa tehdään. Ehkä enemmän menneiden vuosien perinnettä ja oman aikansa hiihtokulttuuria on ollut myös Honkasen teoksessa esiintyvä kilpailukuuluttamisen leikkimielisyys. Humoristinen kuuluttaja pystyy nimittäin jutuillaan pitämään tunnelman katossa niinäkin hetkinä kun kilpailuissa ei paljon muuta tapahdu ja siitähän yleisö tykkää – tämä todetaan oikein pariinkin otteeseen. Lähempänä nykypäivää ollaan sen sijaan kilpailujen yleisömagneettien tiedostamisessa. Kyseessä on paitsi kansainväliset kilpailut myös kilpailut, joihin on saapunut itse maankuulu Heikki Hasu. Matkalla kilpailupaikalle poikien mieltä hytkähdyttääkin ajatus, ”että nyt näkee sen Heikinkin, josta radio ja lehdet niin monta kertaa olivat puhuneet... Tuntui omituiseltakin ajatus, että hänet näkisi elävänä ihmisenä, hän oli muuttunut ikään kuin käsitteeksi, joka oli enemmän kuin tavallisen näköinen mies.”

Mieleen jääviä piirteitä Meidän kylän mäki seurassa ovat myös jotkin mäenlaskutyylisiin ja mäkituomaritoimintaan liittyvät seikat. Naapuripitäjän hiihtokilpailuissa nuorten mäenlaskuun uskaltautuva Mattimme saa nimittäin neuvoja Hasulta ja tämän norjalaiselta kilpakumppanilta. Niinpä Mattia, joka siihen saakka on tottunut heittäämään kädet aina ponnistuksen yhteydessä eteen vartalon jatkoksi, kehoitetaan pitämään ne takana, jottei etunoja veisi miestä turvalleen. Honkasen teoksessa ollaan tässä

mielessä jopa vähän omaa aikaa edellä, sillä otettiinhan ensimmäinen suomalainen mäenlaskun maailmanmestaruuskin vuonna 1954 juuri kädet edessä ja vielä 1960-luvullakin tuli hyvin tunnetuksi muuan Recknagel. Ajan hengen mukaisesti epäselvyyttä oikeanlaisesta hyppytyylistä kuvaa Honkasen teoksessa kuitenkin se, että neuvoista huolimatta Hasu hypää itse hieman vanhakantaisemmalla tyylillä eli pyörittäen käsiä ilmalentonsa aikana. Täysin aerodynaaminen ei ole myöskään norjalaisen asento, sillä hän pitää oman aikansa aitoon norjalaistyylisiin vartaloon hieman lantion kohdalta taittuneena. Ota näistä sitten selvää – vaikka Matti niin tekeekin.

Honkasen teos osuu joka tapauksessa mäenlaskutyylin muutoksen kannalta yhteen ratkaisevaan kohtaan, jolloin arvostelutuomareiden toiminta aiheutti jonkin verran kritiikkiä. Ja tämäkin Meidän kylän mäki seurassa huomioidaan. Oman kylän poika saa nimittäin hypystään saman pistemäärän kuin Hasu, vaikka se Matin ja muiden poikien mielestä on vähintään neljä pistettä huonompi. Oman aikansa tuomaritoimintaa kuvaa Honkasen teoksessa myös kolmen tuomarin käytäntö ja pahvilaput, joiden avulla tuomarit ilmoittavat antamansa pistemäärän toimitsijoille ja jännittyneelle yleisölle.

Hasun mäenlaskuvinkkien lisäksi Honkasen teoksessa annetaan neuvoja myös oikeanlaisesta kaatumisesta ja ylipäätänsä järkevistä harjoittelusta. Edelliset koskevat erityisesti mäenlaskun alastulon jälkeistä liukua ja jälkimmäiset puolestaan kasvuikäisen liikuntaharrastuksen ja harjoittelun oikeaa määrää ja laatua. Varsinkin juuri järkevää harjoittelua koskevat ohjeet ovat varmasti olleet ihan paikallaan, sillä olihan nuorten urheilijoiden loppuun palaminen ajankohtainen ongelma hiihtoympyröissä ilmeisesti jo 1950-luvulla. Näiden teesien tietolähteeksi mainitaan oikein Hiihtäjän kalenteri, jonka sanansaattajana toimiva Matti on luonnollisesti ahminut kannesta kanteen. Ilmeisesti samoin on ollut laita myös Urheilulehden, josta Matti on turvallisen kaatumistekniikkansa opit haalinut.

RAAMIT RÄNNIIN

Kun lahtelaiskirjailija Jorma Ranivaaran mäkihypy aiheinen nuortenromaani Raamit ränniin julkaistiin 1979, se osui suomalaisen mäkihypyn kansainväliseen menestykseen nähden jonkinlaiseen murroskohtaan, jolloin takanamme oli suhteellisen surullinen lähimenneisyys, mutta edessä sitäkin kirkaampi lähitulevaisuus. Tietysti julkaisuajankohta osui myös Lahden 1978 MM-kisoja seuranneeseen vuoteen, joten herää kysymys, onko kotikaupungin kisoilla ja Tapio Räisänen suurmäen MM-kullalla ollut osansa Ranivaaran inspiraatiossa. Ranivaaran teoksessa kyse ei tosin ole kansainvälisestä huippumäkihypystä, vaan nuoren murrosikäisen kuvauksesta, jossa mäkihyppy saa kyllä oman merkittävän osansa nousematta silti aivan tarkastelun keskiöön.

Raamit ränniin –teos sijoittuu kuitenkin juuri 1970-luvun jälkipuoliskon Lahteen ja sen mäkimonttuun. Päähenkilönä on 15-vuotias Jukka Laine, jonka kasvukipujen, rosoisten ihmissuhdekuvioiden ja mäkihyppyharrastuksen ympärille tarina rakentuu. Ja melkeinpä juuri tässä tärkeysjärjestyksessä. Mukaan kuvaan mahtuu ensimmäinen tyttöystävä, ensimmäinen känni, ongelmia koulussa, riitoja vanhempien kanssa ja kaikkein dramaattisimpana isän kuolema. Onneksi välissä hypätään myös mäkeä, vaikka Jukka lopulta päättääkin luopua mäkihyppyharrastuksestaan juuri isänsä kuoleman myötä. Sitä ennen ehditään kuitenkin kolata niin Lahden normaali- kuin suurmäkikin, tehdä ponnistuksen kuivaharjoittelua vanhan mäkimiehen opastuksella ja olla mittamiehenä Salpausselän kisojen harjoituksissa.

Ranivaaran teoksessa esiintyy koko liuta todellisia hiihtokeskuksia ja mäkihypyn suuria nimiä, joskin vain mainintoina. Hiihtokeskuksista huomiota saa suomalaisittain Lahti ja Ruka, ulkomaalaisista huomioidaan puolestaan Oberstdorf, Garmisch-Partenkirchen, Vikersund, Planica ja Kulm. Syykin on yleensä selvä; niiden suur- ja lentomäet, joihin mäkihyppääjänurukaisemme mieli tietysti villeimmillään halajaa. Suomalaisista suurnimistä mainitaan puolestaan Pentti Kokkonen, Jari Puikkonen ja urheilutoimittaja Anssi Kukkonen. Ajankuvan kannalta mielenkiintoisinta on kuitenkin vasta ulkomaalaisten suurnimien suhteellisen suuri joukko: mm. Armin Kogler, Heinz Wosipiwo, Walter Steiner ja Mathias Buse. Yleensä nämä nimet esiintyvät päähenkilömme haavemaisissa kuvitelmissa, joissa hän kilpailee aina kovimpien kanssa tai kuvittelee olevansa joku heistä. Kun kotimaasta ei tuohon aikaan oikein esikuvia vielä löytynyt, suomalaisten mäkihyppääjäpoikien katseet ovat varmasti idoleiden etsinnässä kääntyneet Keski-Euroopan suuntaan myös todellisuudessa.

Ajankuvan kannalta mielenkiintoisia ovat myös muutamit ohimennen tehdyt viittaukset mäkihyppääjien elämäntapoihin. Jukan tuttuihin kuuluu nimittäin kaksi ex-hyppääjää, joista toinen on hyvän matkaa alkoholisoitunut ja toinen kuuluisa kilpailumatkojen naisseikkailuistaan. Kun vielä Jukka itsekkin ensimmäiset kännit vetäessään kuvittelee olevansa ryypäämässä kansainvälisen hiihtoliiton herrojen kanssa lentomäen maailmanmestaruuden kunniaksi, mieleen voi hiipiä mäkimiestemme läträysmaine, jota alettiin karsimaan tiukalla kädellä vasta Niilo Halosen toimesta tämän tultua mäkihypyn lajipäälliköksi 1976.

Niin tai näin, ajankuvan kannalta Ranivaaran teoksen pieniin kivoihin yksityiskohtiin lukeutuu ylämäessä vielä tuolloin käytössä olleet sivulavat, jotka sittemmin on poistettu käytöstä ja purettu ainakin Lahden mäkimontun mäistä. Nykyään lähtö tapahtuu ladun yli asetetulta puomilta. Aika on tietysti jättänyt myös aiemmin ohi menneen mainituista mittamiehistä, vaikkakin vasta viime vuosikymmenen puolella. Yksityiskohdista huomio saattaa kiinnittyä erääseen

harjoitukselliseenkin elementtiin. Jos menneinä vuosikymmeninä oli mäkihypyssä ehkä pärjätty pelkällä hyppyharjoittelulla, kuuluu Jukan ohjelmaan myös todellista voimaharjoittelua. Hänen kerrotaan tekevän levytangolla ainakin jalkakyykyjä. Oman kuriositeettinsa tarjoaa myös Jukan toisesta, siitä alkoholisoituneesta ex-hyppääjäutustaan käyttämä lempinimi, professori-Väiski. Kyseinen herrahan on paikkakunnan kuuluisin ponnistusvalmentaja ja hänen professori-lempinimensä saattaa viitata entiseen huippuhyppääjään ja pitkäaikaiseen mäenlaskumme päävalmentajaan Eino Kirjoseen - Lahden miehiä muuten hänkin.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi osansa Ranivaaran teoksesta ansaitsevat myös pari muuta piirrettä. Varsinkin Jukan - ja varmasti myös monien muiden mäkihyppääjien - joskus hullunkuristenkin tuntemusten uskottava kuvailu ennen hyppyä ja hypyn aikana. Tällöin huomio saattaa nimittäin kiinnittyä mitä pienimpiin yksityiskohtiin ja eriskummallisiin lipputankoa vastaan hakkaavan vaijerin kolinasta vesimolekyylisiin, jota edellisen hyppääjän hahmo varjoiheen muistuttaa tämän laskiessa ”rännissä” kohti hyppyrin nokkaa. Tuntemukset liittyvät lähinnä hyppäämisen luomaan jännitykseen ja suoranaiseen pelkoon, joita varsinkin vaikeat olosuhteet aiheuttavat. Päähenkilöämme pelottaa erityisesti kova tuuli, jota mäkimiesten kesken teoksessa kutsutaan ”solisluutuuleksi”. Jättimäistä jännitystä tuo tietysti myös ensihypy isommista mäistä, ja niihinhan se mäkimiehen mieli aina kuitenkin tekee. Jukan kohdalla tämä tarkoittaa lähinnä Lahden suurmäkeä.

Eikä päähenkilömme kohdalla kyse todellakaan ole mistään vähäpätöisestä vapinasta. Pahimmillaan Jukka yrittää nimittäin rikkoa suksisiteensä ollessaan jo hyppytornissa saadakseen näin hyvän syyn tulla alas kävellen rappuja pitkin. Syyn pitää toisaalta ollakin hyvä, sillä pelon ja tuulen voittamisessa kyse on ennen kaikkea kasvojen säilyttämisestä. Tuulta kun pelkäävät mäkihyppääjien mukaan vain ”paperimiehet” ja ”jäkiekkoilijat”. Ranivaaran teoksessa jälkimmäiset eivät tunnu olevan kovin kovassa huudossa mäkimontun tienoilla muutenkaan – sen joudun entisenä lahtelaisena jääkiekkojuniorina pieneksi välihuomautukseksi mainitsemaan. Joka tapauksessa samaa kasvojen säilyttämisen – tai tässä tapauksessa paremminkin kasvojen voittamisen - tematiikkaa sivuaa myös siirtyminen suurempiin mäkiin. Ensi hyppy Lahden betonista ei nimittäin kiinnosta pelkästään Jukkaa itseään, vaan muutkin, mm. naapurin mies, kyselevät sen ajankohdasta. Ja kun ensi hypyn aika koittaa, myös Jukan isä saapuu katsomaan sitä metsän reunaan ja vieläpä kesken työpäivänsä. Näin siitäkin huolimatta, etteivät Laineen perheen miehet juuri sillä hetkellä ole edes kunnan puheväleissä.

HAAMUHYPPY

Vuonna 1989 julkaistiin nuortenkirjojen Vihreä Varis – sarjaan kuuluva Marja-Leena Tiaisen mäkihyppäiäinen teos Haamuhypy. Arvokisoja tulee ja menee tietysti harvase vuosi – samoin kuin arvokisavoittajia, suomalaisiakin - mutta hyvällä syyllä voitaneen sanoa, että ainakin Tiaisen teoksen kohdalla ajankohta oli mäkihyppäiäelle mitä suotuisin. Edellistalvena eli helmikuussa 1988 oli Calgaryn olympialaisissa koettu suomalaisen mäkihyppyn menestyksekkäimmät kisat, kun maailman kaikkien aikojen paras mäkihyppääjä Matti Nykänen voitti kaikki kolme tarjolla ollutta olympiakultaa. Tietysti myös omat tarunhoitoiseksi muodostuneet Lahden MM-kisat, joissa suomalaiset niin ikään pääsivät mäkihyppymenestyksen makuun, olivat ovella – jollei Tiaisen kirjan julkaisemisen aikaan oltu jo pidettykin. Noista MM-kisoista Tiaisen teoksessa ei tosin ole mainintaa, mutta Matti Nykänen on kyllä huomioitu hyvin. Onpahan hänelle suotu Haamuhypyssä myös pieni aktiivinen rooli, vaikka tarina rakentuikin vähän pienemmän mäkisankarin ympärille.

Tiaisen teoksen tapahtumat keskittyvät pääasiassa johonkin nimeämättömään suomalaiskaupunkiin ja siellä oleviin kolmeen Kyöpin hyppymäkeen. Mäkien nimestä päätellen kyse voisi olla Suomenjoesta. Päähenkilönä häärii 11-vuotias Jukka-Pekka Hyttinen, jolle mäkihyppy on kaikki kaikessa. Tarina rakentuikin pitkälti juuri Jukka-Pekan hyppyharrastuksen ympärille harjoituksine kilpailuine kaikkineen, alkaen talven ensihypyistä ja huipentuen kotikaupungin Talvikisoihin, joissa mäkipoikamme pääsee oikein koehyppääjäksi. Mäkihyppäämisen lisäksi Tiaisen teoksessa nousee esiin sellaisia teemoja kuin Jukka-Pekan yksinhuoltajaäidin välipitämättömyys poikansa harrastusta kohtaan, harrastuksen ympärille rakentuva ystävyys sekä mäkihyppyinnostuksesta johtuvat kouluvaikeudet. Mielenkiintoisena yksityiskohtana juuri jälkimmäisen kohdalla on äidinkielen tunnilla pidettävä suullinen esitelmä, joka Jukka-Pekan lisäksi aiheutti ongelman myös edellä käsitellyn Raamit ränniin –teoksen mäkihyppääjänäurukaiselle.

Pätevintä antia ajankuvan kannalta Tiaisen teoksessa on asema, joka juuri Matti Nykäsellä on Jukka-Pekan esikuvana. Jukka-Pekka ei nimittäin ole aivan ikäistensä parhaita, mutta hän lohduttaa itseään ajatuksella, ettei sitä ollut Nykänenkään omina junioriaikoinaan. Viesti lienee tarkoitettu kaikille pienille mäkimiehille. Nykänen esittäytyy kirjan sivuilla ja Jukka-Pekan elämässä muutenkin. Ongelmalliselta tuntuvan esitelmänsä Jukka-Pekka pitää juuri Nykäsestä, luettuana ensin tästä mäkiurinkaan kertovan kirjan ”viimeistä pilkkua myöten”. Todellinen huippuhetki koittaa kuitenkin vasta Talvikisoihin, joissa Jukka-Pekka koehyppääjänä ajautuu samaan ankkurihissiin Matin kanssa uskaltamatta lopulta pukahtaa sanaakaan suurelle esikuvalleen.

Toki kirjan sivuilla esiintyy myös muiden todellisten mäkihyppääjien nimiä, Veikko Kankkosen, Ernst Vettoriin ja Ari-Pekka Nikkolan ohella Jan Boklöv ja Eddie Edwards, molemmat niin ikään oman aikansa sankareita. Kisapaikoista huomioidaan puolestaan Puijo sekä Garmisch-Partenkirchen ja kisoista Osloon 1982 MM-kisat, Keski-Euroopan mäkiweekki sekä Hopeasompa-kilpailut, joiden karsintoihin Jukka-Pekka huonolla menestyksellä osallistuu. Maininnan saa osakseen myös Lahden Hiihtoseura, jonka edustajat Jukka-Pekka onnistuu lyömään eräissä mini-Kyöpelissä järjestettävissä kisoissa.

Oma pieni kuriositeettinsa Tiaisen teoksessa on tyttöhyppääjä Heli, jonka kanssa Jukka-Pekka ystävyystyy. Heli saa tietysti kirjassa osakseen ihmettelyä ja suoranaista kritiikkiäkin, mutta niistä hän vähät välittää. Heli on vähintään yhtä intohimoinen mäkihyppääjä kuin Jukka-Pekka. Hänen kerrotaan jopa videoineen kaikki viime vuosien mäkiweekit ja hänellä on myös Matti Nykäsen nimikirjoitus, jota edes Jukka-Pekka ei ole vielä yrityksestään huolimatta onnistunut metsästäämään. Kaiken lisäksi Heli on hyppääjänäkin melkein Jukka-Pekan veroinen, ainakin Mini-Kyöpelistä hypättäessä. Eikä Iso-Kyöpelikään tätä rämäpäistä tyttöä pelota, vaan hän hyppää sieltä vaikka omine lupineen, niin kuin lopulta tekeekin murtaen kuitenkin samalla joitain luitaan. Ehkä työtöissä on siis ainesta.

Halu aina vaan isompiin mäkiin liittyy tietysti myös Jukka-Pekan mäkihyppyinnostukseen, niin kuin varmasti kaikkien muidenkin pienten mäkilupausten innostukseen. Helin tavoin Jukka-Pekkin lojauttaa Isosta-Kyöpelistä ilman lupaa ja saa tempauksestaan osakseen paitsi ikäistensä ihailun myös aikuisten moitteita. Harvinaista ei liene myöskään Jukka-Pekan haaveilu isoista kilpailuista ja voitoista. Yhtäällä hän Keski-Kyöpin tornissa kuvittelee olevansa nuorten maailmanmestari omassa kotimäessään ja kotikisoissaan yleisömeren pauhatessa alapuolellaan. Toisaalla hän taas suunnittelee olevansa edustushyppääjä ja tekevänsä rahakkaita sponsorisopimuksia. 1980-luvun lopullahan se varmaan olisikin ollut jo hyvin paljon mahdollista. Ei Matti Nykänenkään suuruutensa vuosina mikään köyhä mies ollut.

VÄLJÄN TAIVAAN ALLA

Vuosina 1931-1934 nuoruudessaan itsekin innokkaasti urheilua harrastanut Pentti Haanpään kirjoitti joukon urheiluaiheisia novelleja. Ilmeisesti Haanpään urheilujuttujen ei kuitenkaan katsottu edustavan oikeanlaista urheiluhenkä, ja niinpä nuo jutut joutuivat historiamme oikeistolaisväritteisimpien vuosien suvaitsemattomassa ilmapiirissä todellisen boikotin kohteeksi tullen julkaistuksi vasta paria vuosikymmentä myöhemmin. Mitään oikeistolais-isänmaallista hehkua Haanpään urheilujutuista onkin turha hakea, vaikka yleisesti ottaen suhtautuminen urheiluun on niissä hyvin myönteistä, suorastaan

ihailevaa. Haanpään urheilujuttuja voisi kuitenkin kutsua suhteellisen analyttisiksi. Urheilun merkitykseen ja mielekkyyteen kohdistuvan pohdinnan ohella esille nousee myös joitakin jopa nykyajan kannalta olennaisia, urheilukulttuuria vähemmän mairittelevia ilmiöitä kuten sopupeli - vieläpä juuri pesäpallossa. Onneksi joukkoon mahtuu myös neljä hiihtoihteista novellia. Itse asiassa hiihto onkin ainut laji, jolle Haanpään novellikokoelmassa on suotu tilaa enemmän kuin yhden jutun verran.

Vuonna 1931 valmistunut Silkkiräätäli – vanha hiihtourheilija on hiihtohistoriamme kannalta Haanpään urheilunovelleista merkittävin. Siinä keskitytään lähinnä erään maalaiskylän hiihtokilpailuja katsomaan saapuvan Silkkiräätälin muisteluihin, jotka koskevat puolestaan ensimmäistä suomalaista hiihtokuningasta, legendaarista Aappo Luomajokea. Silkkiräätälin muistin kätkeistä löytyy tällöin mm. ensimmäinen Oulun hiihto vuodelta 1889 sekä Helsingin vuoden 1892 kuuluisa hiihtokilpailu, jossa Luomajoki oli musertavan ylivoimainen jättäen parasta pääkaupungin miestä yli puoli tuntia. Huomiota saa myös Luomajoen hiihtovarusteet: sarkatakki, lammasnahkareuhka (lakki), vitsaksesta väännetyt sommat ja sukset, joiden pinnassa näkyivät kirveen jäljet. Silkkiräätäli puhuu niin ikään Luomajoen myyttistä legendaä rakentaneista huhuista, joita hän saduiksikin kutsuu - ilmeisen aiheellisesti. Itse hän muistaa ainakin yhden. Luomajoen vanhemman veljen, kuuluisan tietäjä Hätämaan jäljiltä Aapon suksen pohjissa oli nimittäin kerrottu olevan sellaiset taikasuksi-voiteet, ”ettei tarvinnut kuin seisoa jalat mäystimissä”. Loppujen lopuksi ei olekaan ihme, ettei Silkkiräätäli itse koskaan voiton makuun päässyt. Hän oli Luomajoen ja Ritolan aikalainen ja kilpakumppani. Kerran oli tosin ollut lähellä, kun Silkkiräätäli oli eräässä kilpailussa puolimatkan jälkeen törmännyt ladun varressa maanneisiin ja keskenään jutustelleisiin Luomajokeen ja Ritolaan. Tälläkään kertaa Silkkiräätälin vauhti ei ollut kuitenkaan riittänyt maaliin saakka, vaan nuo Haapaveden urhothan voiton olivat vieneet, vaikka niille sijoilleen olivat vielä Silkkiräätälin mennessä ohi makoilmaan jääneetkin. Jotain hiihdon ja hiihtokilpailujen autuudesta kertoo kuitenkin se, että kuulijoiden mielestä Silkkiräätäli vaikuttaa kepeän iloiselta mieheltä. ”Oli kuin hänestä olisi uhonnut menneitten maaliskuitten kirkas, raikas viileys.”

Vuonna 1932 valmistui Haanpään toinen hiihtoihteinen novelli, Viisikymmentä kilometriä. Siinä tarina rakentuu erään keskikastin hiihtäjän, numero 42:n, ponnisteluihin tämän ensimmäisessä voitollisessa kilpailussa, viidelläkymppillä tietenkin. Tarkemmin ottaen kyse on Haanpään mukaan tuon talven tärkeimmästä viidestäkymppistä, joka radioidaan suorana maan joka kolkkaan ja jossa mukana on myös kansainvälistä väriä. Novelli keskittyy joka tapauksessa paitsi kuninkuusmatkan vaatiman taistelun ja tuskan kuvaukseen myös hiihtämisen ja kilpailemisen mielekkyyteen ylipäättänsä. Toisaalta urheilu on vain

huvitusta, toisaalta mitä totisinta ponnistelua, väkevää elämäniloa ja –halua joka tapauksessa. Numero 42:n touhua kuvatessaan Haanpään teksti yltyykin melkoiseen lentoon: ”Se ei ollut pelkästään hiihtoa, ei ainoastaan potkuja ladusta ja työntöjä lumesta. Se oli elämää, taistelua, kohtalo. Se oli hänen elämänsä tilaisuus, juhla keskellä arkista erämaata. Nyt tai ei koskaan” Sanoja ei säästellä myöskään kuvatessa sitä mitä hiihto - niin kuin elämäkin - vaatii: ”(...) innostusta, ajattelematonta sisua, hulluutta, lihan himoa ja lihan vihaa.” Ja tietysti harjoittelua. Tässä Haanpään novellissa esiin nousee taas menneiden vuosikymmenten harjoitusmetodit. Pelkästään kyseistä kilpailua varten Numero 42:n kerrotaan nimittäin kaataneen tuhansia tukkipuita, luoneen tuhansia savikuormia ja jahdanneen ilveksiä uupumattomilla talvisilla metsästysretkillään. Eikä turhaan, kun saaliina on voitto: ”Se riippui hänen hartioillaan ikään kuin ilveksen täplikäs nahka, kauniina ja kalliina. Siinä oli jotakin, joka teki elämän elämäksi.”

Samaa voittamisen motiivia käsittelee myös Haanpään kolmas hiihtonovelli, Muuan kasvatusyritys, joka valmistui vuonna 1934. Muuan kasvatusyritys on tosin paljon raadollisempi voittamisenhimon kuvaus, jossa hiihtourheilukin toimii vain jonkinlaisena kehyksenä huomion kiinnittymättä oikeastaan lainkaan itse lajiin. Pääosaa – ja ehkä samalla Haanpäänkin mielestä konnan osaa – näyttelee Herneinen, juuri uransa päättänyt kilpahiihtäjä, joka ei koskaan voittanut yhtäkään kansallista suurkilpailua. Vaikka ikä jo painaa, Herneisen mieli janoaa kuitenkin yhä kilpaladuille. Se janoaa siellä tarjolla olevaa mainetta ja kunniaa, voittoa. Niinpä Herneinen alkaa kasvattamaan pojastaan huippuhiihtäjää, omien tavoitteidensa toteuttajaa. Metoditkin ovat vanhat ja tutut. Yksitoikkoiset ja armoittomat työpäivät ”pyyntiladuilla tai puunkaadossa, sahaamisessa ja kuorimisessa”. Hentoinen poika pyrkii puolestaan täyttämään isänsä toiveet, muttei pidä niitä omina toiveinaan, väsyy pian ja kuolee väsymykseensä. Sanoma on käsittääkseni selvä. Huippu-urheilu vaatii toki kovaa työtä ja harjoittelua, mutta myös ja ennen kaikkea urheilijasta itsestään kumpuavaa intohimoa. Ja sitä Herneisen pojalla ei yksinkertaisesti ole. Tässä Haanpään novellissa esiin nousee se urheiluharrastuksen kyllästävä, vääristynyt isä-poika – suhde, joka lienee totisinta totta myös monessa nykyajan perheessä. Haanpään esimerkki on tietysti kärjistetty ja sisältää vähintään ripauksen mustaa huumoria. Jotain olennaista kätkeytynee kuitenkin niihin Herneisen aatoksiin, joihin koko novelli loppuu: ”Jos tässä pitää vielä itsekkin yrittää, kun kerran toiveet pojasta menivät tuonne kirkkomäkeen ...”

Vuonna 1934 valmistui myös Haanpään neljäs hiihtonovelli, Lososen ja Puskan hiihtokilpailu. Herroista edellinen on tavallinen mökinmies, metsästäjä, jälkimmäinen puolestaan rikas kauppias. Heidän välisensä hiihtokilpailu rakentuu sen sijaan hirvijahdin ympärille, kun sopiva sarvipää vihdoin paikkakunnalle eksyy. Hiihdon historian kannalta kyse

on tietysti ensi arvoisen tärkeästä hyötyliikunnasta, jos Lososen ja Puskan kilpailua katsotaan nimenomaan hirvijahdin kannalta. Ennen kilpahiihdon aikakauttahan yksi suurin syy suksen käytölle oli juuri talviset metsästysretket ja kilpahiihdon alettuakin monet alkuaikeiden suurhiihtäjät, esimerkiksi edellä mainittu Aappo Luomajoki, olivat kuuluisia riistahiihdoistaan. Yleisemmin ottaen Lososen ja Puskan hiihtokilpailussa voi kuitenkin nähdä myös vähittäistä siirtymistä hyötyliikunnasta kilpaurheiluun. Kyseiseen kilpailuun liittyy nimittäin kaksi kilpailemisen muotoa. Yhtäältä miehet kilpailevat hirveä vastaan, toisaalta toisiaan vastaan. Edellinen on selvästi hyötyliikuntapainotteisempi kilpailun muoto ja sitä edustaa painokkaammin Losonen, jota voittoakin enemmän kiinnostaa siitä seuraava ”täyden vatsan ja rauhallisen levon nautinto”. Haanpää kysyykin tekstissään, että ”Oliko Losonen oikeastaan koskaan ollut kaukana elävää saalista metsästävästä pedosta?”. Puuska sen sijaan on kilpailemassa enemmänkin Lososta vastaan ja hänelle hirvi jahti on todellakin vain hyvä tekosyy tämän toteuttamiseen. Puuska edustaa määrätietoisempaa kilpaurheilua myös kilpailuun valmistautumisen kannalta, sillä ”Sanottiin hänen aamuisin väännelevän ruumistaan omituisiin mutkiin ja punnertelevan punnuksia ja hiihtävän päivittäin kilometrikaupalla puuskuttaen ja hikeä pursuen”. Ajankuvan kannalta – ja valmistumisajankohdastaan huolimatta - Lososen ja Puskan hiihtokilpailu edustaa siis Haanpään hiihtonovelleissa käsitellyn hiihtokulttuurin varhaisinta vaihetta. Ehkä juuri tästä syystä Haanpää on sijoittanut sen novellikokoelmassaan ennen muita hiihtoaiheisia novellejaan.

VOITTAJANA MAALIIN

Urheilukaunokirjallisuutta ansioiltaan Suomen tunnustetuin kirjailija lienee yhä Urho Karhumäki, joka vuonna 1936 voitti juoksuaiheisella romaanillaan Avoveteen Berliinin olympialaisten taidekilpailuissa kertomaruouduuden eli epiikan sarjan. Karhumäki teki kultamitaliromaaninsa lisäksi myös muutamia muita urheiluaiheisia teoksia. Vuonna 1942 häneltä ilmestyi urheiluaiheinen novellikokoelma Voittajana maaliin, jossa takakannen mukaan ”tämä suomalaisen sisun ja miehekkään urheilijakunnan ylistäjä piirtää meille lähikuvia suomalaisista urheilijoista ja valottaa samalla kansamme syvällä piileviä, kauneimpia ominaisuuksia (...)” Monet Voittajana maaliin –kokoelman novellit perustuvatkin tositahtumiin ja niiden sivuilla esiintyy useita suomalaisen urheilun suurnimiä. Neljästä kyseisen kokoelman hiihtoaiheisesta novellista tämä koskee ainakin kahta. Ehkä kahden muun kohdalla kyse on sen sijaan ollut vain kansamme kauneimpien ominaisuuksien kuvaamisesta.

Jälkimmäisten joukkoon kuuluu novelli Kynttilä paloi ikkunalla. Sen päähenkilönä on Heikki Lehtola, joka ei kuulu ainakaan suomalaisen hiihdon suurnimiin. Joka tapauksessa Heikki on voittanut eräät naapuripitäjän

murtomaakilpailut ja illan hämärissä hän lähtee palkintojenjakoiltaan hiihtäen kohti järven takana, kahden penikulman päässä sijaitsevaa taloa, jossa oma kulta odottaa ja jonka ikkunalla se kynttilä palaa. Kotimatkasta muodostuu kuitenkin kovassa lumipyryssä ja vastatuulella kesken kaiken kastuvin jaloin ja suksen pohjin todellinen voimainkoetus, jossa ajatukset kuolemastakaan – joskin osittain huumorin värittämänä – eivät lopulta ole enää kovin kaukana. Mielikuva palavasta kynttilästä, joka toimii kodin ja tytön rakkauden symbolina, auttaa kuitenkin jaksamaan, aivan kuten se auttoi jaksamaan voittoon itse kilpailussa. Heikki Lehtolan vaivalloinen kotimatka onkin suomalaisen sisun näytteen ohella osoitus siitä, mikä urheilijan todellinen voimavara ja ehkäpä motiivikin on: rakkaus kotia ja tyttöä kohtaan. Kotimatka kertoo samalla tuon ajan matkustustavoista. Kun autoja ei ollut, eikä aina hevostakaan, täytyi myös kilpailumatkat tehdä suksin.

Suoranaista todellisuuspohjaa ei liene Karhumäen toisellakaan hiihtoaiheisella novellilla, Tervan voimalla. Sen päähenkilönä esiintyy Kustaa, joka on mm. Jussi Ritolan ja Asarias Aution aikainen, kuten viittauksista ilmenee. Kyse ei kuitenkaan ole tuon ajan ainoasta tunnetusta hiihto-Kustaasta, Kustaa Rantasesta, joka voitti Oulun hiihdot 1905. Rahahiihtojen aikaan Tervan voimalla silti sijoittuu. Kustaa on nimittäin lähtenyt naapuripitäjässä järjestettäviin hiihtokilpailuihin, joiden ensimmäinen palkinto on 50 markan suuruinen. Mielenkiintoista kyseisissä hiihtokilpailuissa on kuitenkin paitsi hieman harvinaisempi 20 km:n matka, myös latuprofiili. Kyse ei nimittäin ole täysin tasamaahiihdosta, vaan rataa kuuluu myös mäkiä, kuten tekstissä suoraan sanotaan. Joka tapauksessa jo aiemminkin hiihtokilpailuissa menestyneenä Kustaa on paikkakunnan ”jussien” ja ”asariaitten” mielissä merkitty mies, ja niinpä tämän naapuripitäjän miehen päänmenoksi tehdään pienimuotoinen sabotaasi: hänen suksiensa pohjaan vedetään tuoretta tervaa vähän ennen kilpailujen alkamista. Ladulle syöksyessään Kustaa huomaa pian kyseisen kepposen, raapii puukolla pois tuoret tervat ja lähtee ankaraan takaa-ajoon voittaen lopulta koko joukon. Näin suomalainen sisu ja peräänantamattomuus pääsevät taas Karhumäen teoksessa esiin. Samalla Tervan voimalla sivuaa kuitenkin mielenkiintoisesti nurkkapatriottisuutta ja epäurheilijamaisuutta, jotka tuskin olivat täysin tuntemattomia asioita edes kilpahiihtomme alkuajoina - kummatkaan. Ajankuvan kannalta pätevät huomiot liittyvät hiihtovarusteisiin. Suksipuolella löytyy kaikkia tasamaahiihdon perusmalleja, torniolaista, kajaanilaista ja haapavetistä. Voidepuolella puolestaan luotetaan tervan ohella keltaiseen vahaan, valkoiseen parafiiniin ja henkilökohtaiseen suosikkiini valaskalan rasvaan. Ajankuvan kannalta ei sovi unohtaa myöskään tuon ajan hiihtosankareiden sädekehän kirkkautta: ”Yleisissä hiihtokilpailuissa palkitun toisen ja kolmannenkin Jussin nimi mainitaan kahden, kolmen

pitäjän kymmenissä lukukinkereissä, jopa kaupungin aviiseissa.”

Karhumäen kolmas hiihtoaiheinen novelli, Pekan harhalatu, perustuu sen sijaan vankasti todellisiin tapahtumiin. Kyse on nimittäin Pekka Vannisesta ja hänen kuuluisasta kultamitalin - ja mitalin ylipääntensä - maksaneesta harhailustaan Lahden 1938 MM-kisojen 50 kilometrillä. Kyseisessä kilpailussahan reilussa johdossa ollut Vanninen hiihti viitoitetulla ladulla harhaan 37 kilometrin kohdalla ja saapui Lahden hiihtomonttuun sen vääraltä reunalta, ”keittiön oven kautta” kuten novellin lopussa sanotaan. Muuten novelli keskittyy niihin tuntemuksiin ja ajatuksiin, joita Vanninen on saattanut tuntea tuon hiihdon aikana aina harhaladulle eksymisensä saakka. Hiihto kyllä kulkee, mutta silti mieltä kaivertaa koko ajan tietty epävarmuus, jota Vanninen tunsi myös todellisuudessa, ainakin ennen kisoja. Novellissa Pekan mieleen johtuu matkan varrella myös edellisyönä nähty uni, joka enteilee hänen kohta koittavaa kohtaloansa; lapsuuden kansakouluhiihdoissa voitettu hopeanvärinen kynänholkki on jo melkein hänen hyppysissään, kun se jostain syystä putoaa lattialle ja häviää. Vanniselle Lahden 50 kilometriä olikin tietysti mitä suurin pettymys, muttei hänen uransa silti siihen kaatunut. Kuten novellin lopussa todetaan, Salpausselän harhaladun jälkeen menestystä tuli mm. Puijolla, Ounasvaaralla ja Holmenkollenilla. Lahden 1938 MM-kisojen kuninkuusmatkasta on mainittava vielä sen verran, että kotiyteisön iloksi ja Vannisen eksymisestä huolimatta voitto tuli silti Suomeen Kalle Jalkasen tuomana.

Suhteellisen vankka todellisuus pohja lienee myös Karhumäen neljännessä hiihtoaiheisessa novellissa, Kolmion sivujen summa. Ainakin sen päähenkilö on todellinen, Seth ”Seeti” Vesa, yksi suomalaisen kilpahiihdon alkuvuosikymmenten häikäisevimmistä tähdenlennoista. Hänhän voitti vuonna 1909 Pohjoismaiden mestaruuden – mikä novellissa mainitaankin - sekä kaksi Suomen mestaruutta, mutta lähti saman vuoden syksyllä opiskelemaan Jyväskylän seminaariin, keskittyi opintoihinsa ja hiihti enää seminaarin viestijoukkueessa muutaman vuoden ajan. Karhumäen novelli ajoittuukin juuri tähän Jyväskylän seminaarin aikaan ja yhteen viestikilpailuun, jossa Seeti tupeksii ankkuriosuudella joukkueensa jo varmalta näyttäneen voiton väärän reitinvalinnan, voiteluvaikeuksien ja huonon hiihtokunnon johdosta. Kolmion sivujen summa – nimi liittyy juuri reitinvalintaan, jonka Seeti tekee edellispäivän geometrian tunnilla opitun kolmioteoreeman pohjalta – kuvaakin sitä epävarmuuden tunnetta, jonka edellä mainitut tekijät hänessä jo etu käteen herättävät. Entisen mestarin sydän on vielä voittajan, mutta edellytykset eivät, ja sen hän hyvin tietää. Menneiden vuosikymmenten harjoitusmetodeihin viitaten Seeti huokailee sen Pohjoismaiden mestaruuden tuoneen rautaisen pohjakunnon perään, jonka ”ankara ruumiillinen työ, metsätyö ja kymmenien iltapuhteiden sadat harjoituskilometrit” olivat aikaan saaneet. Silti ja

juuri sen tähden häviö tuntuu pahalta. Tässä Karhumäen novellissa esiin nousee jälleen myös nurkkapatriotismi. Paikkakuntalaisille ei ole niin väliä mikä kotikaupungin joukkueista voittaa, pääasia, ettei se ole ainakaan vieraspaikkakuntalaisista koostuva seminaarin joukkue Jyskyt. Ajankuvan kannalta olennaiset yksityiskohdat liittyvät myös suksien huoltoon. Niiden pohjustustyö tehdään paahtamalla ja tervaamalla, loppusilaus puolestaan omatekoisilla voiteilla, joiden raaka-aineita Seeti etsii niin Jyväskylän apteekkeista kuin veljensä Konstan – aikansa huippuhiittäjä hänkin - välityksellä joltain muulta paikkakunnalta, tässä tosin onnistumatta.

LOPUKSI

Mihinkään kovin kattavaan yhteenvedoon edellä käsiteltyjä (kilpa)hiihtoaiheisia kaunokirjallisia teoksia on turha pakottaa. Jo alussa määritely tehtävänanto - keskittyminen ajankuvauksen kannalta keskeisen aineksen kuvailuun - puhuu tätä vastaan. Kussakin teoksessa esiintyvät ajankuvat ovat pitkälti yksityiskohtia ja sillan rakentaminen toisten teoksien yksityiskohtiin olisi liian mielivaltaista, tuskin ainakaan kovin hyvin perusteltua, varsinkaan kun aineisto ei määrällisesti tähän houkuttele. Joitain yleisluontoisia huomautuksia suomalaisesta hiihtourheilua käsittelevästä kaunokirjallisuudesta voitaneen edellä käsitellyn perusteella kuitenkin tehdä. Nyt kartoituksen alla olleet teokset koskettavat pääasiassa vain kahta hiihtourheilun lajia, maastohiihtoa ja mäkihyppyä. Yhdistetylle on suotu sijaa vain yhdessä teoksessa. Maastohiihdon kannalta merkittävää on, että teoksissa on huomioitu sen molemmat päävaiheet, tasamaahiihdon ja murtoamaahiihdon perinne. Puustisen (1917) romaanissa sekä osin Haanpään (1931-34) ja Karhumäen (1942) novelleissa on luotu katsauksia edelliseen. Haanpää ja Karhumäki ovat asialla myös jälkimmäisen osalta, samoin kuin Uutela (1942), Vasama (1948) ja Honkanen (1951), jonka teoksessa esiintyy siis yhdistettyäkin. Mäkihypyn kohdalla tarjonta on vähäisempää, mutta myös sen osalta voi löytää palasia mäkihypyn eri vaiheista. Ranivaaran (1979) ja Tiaisen (1989) teoksissa liikutaan tietysti aika lailla nykyaikaisen mäkihypyn – tarkoitan lähinnä V-tyyliä – kynnyksellä, mutta Honkasen teoksessa sijoitutaan yhteen mäkihypyn kehityksen murroskohtaan ainakin tyylillisesti. Oman lisänsä tarjoaa myös Puustisen teos, jossa nähdään pilkahdus aivan suomalaisen mäkihypyn historian alkuvaiheista. Alppihiihto ja ampumahiihto loistavat puolestaan poissaolollaan suomalaisesta kaunokirjallisuudesta. Näin siitähän huolimatta, että molempia lajeja on harrastettu ja molemmissa lajeissa myös kilpailtu niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin jo vuosikymmenten ajan, edellisen kohdalla 1930-luvulta ja jälkimmäisen kohdalla 1950-luvulta lähtien. Ehkä menestys ei kirjailijoiden mielenkiinnon kannalta ole suomalaisittain ollut kuitenkaan riittävän häikäisevää.

Minkäänlaista materiaalia ei löydy myöskään naishiihdosta, vaikka Suomessa naiset ovat olleet kilpailutoiminnassa mukana jo aivan kilpahiihdon varhaisimmasta vaiheesta asti ja kansainvälisellä tasollakin kauniimman sukupuolen edustajat ovat lykkineet lylyä jo 1950-luvun alusta saakka. Naishiihdon kohdalla kyse ei voi olla edes menestyksen puutteesta, sillä Suomi-neidot ovat kuuluneet lajinsa kansainväliseen eliittiin heti alusta lähtien.

Ajallisesti tarkasteltuna kaikki edellä käsitellyt teokset eivät kata läheskään kaikkia hiihtohistoriamme vuosikymmeniä sen paremmin maastohiihdon kuin mäkihyppynkään osalta. Onkin mielenkiintoista huomata, että kaikki maastohiihtoaiheiset teokset on tehty jo 1900-luvun puoliväliin mennessä ja kaksi täysin mäkihyppyaiheista teosta vasta muutamaa vuosikymmentä myöhemmin. Aineisto ei tietenkään tahdo riittää yleistyksiin, mutta sittenkin mieliin hiipii näiltä osin mäkihyppyn painoarvon nousu kansallisessa hiihtokulttuurissamme juuri 1950-luvulla alkaneen menestyksen myötä. Varsinkin kun tätä menestystä ennakoï jo hieman 1940-luvun lopulla Heikki Hasun yhdistetyn menestys, joka sai huomiota 1951 valmistuneessa Honkasen teoksessa. Niin ikään mielenkiintoista on se, että puolet (eli neljä) hiihtoaiheisista teoksistamme ovat nähneet päivänvalon vuosien 1942-1951 välillä. 1940-lukuhan oli toisen maailmansodan takia hieman tynkä vuosikymmen niin kansallisen kuin kansainvälisenkin kilpahiihdon osalta. Unohtaa ei sovi sitäkään surullista tosiasiaa, että talvi- ja jatkosodassa – varsinkin kaukopartiotoiminnassa – kaatui suuri joukko hiihtourheilun harrastajia. Sankarihautoihin päättyi myös moni aivan kansainvälisen tason suurnimemme, mm. aiemmin pariinkin kertaan mainittu Kalle Jalkanen. Ehkä kyseiset teokset – erityisesti Uutelan, Vasaman ja Honkasen romaanit - tarkoitettiin siis nimenomaan hiihtoväen uudelleen innoittamiseksi. Varsinkin kun niiden henki on erittäin positiivinen ja kahden ensin mainitun kohdalla tarinan herkkukohtia on haettu isänmaallisessa hengessä sotia edeltävästä hiihtomenestyksestämme - jopa todellisia tapahtumia kaunistellen.

Edellä olevaan liittyen on mielenkiintoista todeta, ettei kilpahiihtomme tarunhohtoisin vuosikymmen, 1950-luku, ole tuottanut minkäänlaista kaunokirjallista hiihtoaiheista materiaalia. Kuten sanottua, ei hiihto tietysti mikään kirjailijoiden lempiaihe koskaan ole ollut, – niin kuin ei urheilu muutenkaan – mutta yleensä merkittävä urheilijoidemme kansainvälinen menestys on poikanut edes joitain urheilun maailmaan sijoittuvia kaunokirjallisia teoksia. Vertailukohdaksi sopii vaikkapa toinen kansallinen lempilajimme kestävyysjuoksu, jonka kulta-aika 1920- ja 1930-lukujen kansainvälisillä kilpakentillä oli kestävyysjuoksumme menestysaika – myös suomalaisessa kaunokirjallisuudessa – siis suhteellisessa mielessä. Samaan syssyyn voidaan todeta myös se, että vaikka hiihtoaiheisessa

kaunokirjallisuudessamme esiintyykin joukko kansallisurheilumme suuria nimiä Aappo Luomajoesta Matti Nykäseen, paljon on jätetty käyttämättä myös tällä saralla. Luulisi nyt sellaisten nimien kuin Siiri Rantasen, Veikko Hakulisen, Eero Mäntyrannan, Juha Miedon tai Marja-Liisa os. Hämäläisen herättäneen kiinnostusta myös muulla kuin hiihtohistorian tai elämäkertakirjallisuuden saralla. Ainakin kyseiset henkilöt olisivat sen ansainneet.

Vähäisyydestään huolimatta suomalaiset hiihtoaiheiset kaunokirjalliset teokset ovat ehdottomasti tutustumisen arvoisia kaikille hiihtourheilun ystäville. Jokaiselle löytynee varmasti jokin mielenkiintoinen teos myös tältä osastolta. Lapsille ja lapsenmielisille voi suositella ainakin Honkasen Meidän kylän mäkiseuraa ja Tiaisen Haamuhypyä. Vanhempien luulisi sen sijaan kiinnostuvan ainakin Puustisen Hiihtokilpailusta tai Haanpään ja Karhumäen novelleista. Uutelan Voittajan latu vie olympialaisiin, Vasaman Alpeja valloittamassa ja Ranivaaran Raamit ränniin saattavat puolestaan sopia kelle tahansa. Myös hiihtourheilun tutkijoille kaikki edellä mainitut teokset voisivat muodostua pieneksi aarreaitaksi. Todellisella asiantuntemuksella niistä olisi varmasti löydettävissä hyödyllistä materiaalia enemmän kuin tässä yhteydessä on löydetty. Joten ei muuta kuin sukset jalkaan, kipin kapin kirjastoon ja kaunokirjallisuuden kimpppuun. Pienellä vaivalla kaikki kahdeksan teosta löytyvät muuten myös Lahden kaupunginkirjastosta. Ja saahan sinne toki kävellenkin mennä.

LÄHTEET:

Aineisto:

Haanpää, Pentti (1956). Väljään taivaan alla. Teoksessa Pentti Haanpää Jälkeen jääneet teokset 1. Otava. Helsinki.
Honkanen, Esko (1951). Meidän kylän mäkiseura. Arvi A. Karisto OY. Hämeenlinna.
Karhumäki, Urho (1942). Voittajana maaliin. WSOY. Porvoo.
Puustinen, Juudas (1917). Hiihtokilpailu. Kustannusosakeyhtiö Kirja. Helsinki.
Ranivaara, Jorma (1979). Raamit ränniin. WSOY. Porvoo.
Tiainen, Marja-Leena (1989). Haamuhypyä. Tammi. Helsinki.
Uutela, Oskari (1944). Voittajan latu vie olympialaisiin. Arvi A. Karisto OY. Hämeenlinna.
Vasama, Yrjö (1948). Alpeja valloittamassa. Arvi A. Karisto OY. Hämeenlinna.

Muu kirjallisuus:

Hietapakka, Olavi ym. (1972). Urheilumme kasvot. Osa 1 Talviurheilu. Scandia Kirjat. Jyväskylä.
Jukola, Martti (1929). Olympialaiskisat III. WSOY. Porvoo.

Jussila, Pentti (1998). Suomen hiihto. Otava. Helsinki.
Karonen, Vesa (1981). Kirjallisuutemme urheilusankareita ja ihmisiä. Teoksessa Pekka Laaksonen (toim.) Pelit ja leikit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
Kirjavainen, Jussi (1938). Suomalaiset suurhiihtäjät Aappo Luomajoesta Jussi Niskaan. WSOY. Porvoo.
Kirjavainen, Jussi (1955). Suomalaiset suurhiihtäjät Veli Saarisesta Eino Olkinuoraan. WSOY. Porvoo.
Salonen, Unto-Olavi (1987). Tuntematon suomalainen urheilukaunokirjallisuus. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.) Urheilun kansallinen merkitys. Liikuntatieteellisen seuran moniste n:o 10. Helsinki.
Santala, Lauri (1937). Olympialaiskisasat V. WSOY. Porvoo.

Artikkelit:

Kanerva, Juha (2001). Ruumis ja sielu samoissa kansissa – matkalla suomalaisen urheiluroomanin maailmassa. Liikunta & tiede 1/2001.

Haastattelut:

Pasanen, Arto (2002). Suullinen tiedonanto suomalaisista hiihtoihteisistä kaunokirjallisista teoksista.